

ÖVEGES JÓZSEF NYOMDOKÁN A 21. SZÁZADBAN

– gondolatok a fizikatanári myDAQ pályázat kapcsán

Csatári László

Szent József Gimnázium, Szakközépiskola
és Kollégium, Debrecen

Fizikát tanítani rendkívül nehéz dolog. Alacsony óraszám, nem érdeklődő tanulók, elveszés a számolási feladatokban, kevés idő a kísérletekre..., hogy csak néhány okot említsek. Mégis, fizikát tanítani nagyon felemelő is tud lenni. Ha a diákok meglátják az őket körülvevő világban mindazt, amit az órán tanultak, már nem töltötték hiába azt a heti kétszer negyvenöt percet. Hogyan lehet a diákokat elvarázsolni? Hogyan lehet velük megszerettetni a fizikát? Természetesen kísérletekkel. És ha a diák esetleg saját maga tudja elvégezni a kísérleteket, esetleg otthon? Nem fogja jobban érteni, szeretni a tárgyat?

Én még abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy láthattam a televízió képernyőjén a kevés csatorna között „válogatva” *Öveges Józsefet* és kísérleteit. Talán ez indított el fizikatanári pályámon.

Mit tenne most a 21. században Öveges József? Mivel kísérletezne? Megmutatná, hogy az okostelefon nem csak játékra való? Állítana össze „filléres” kísérleti eszközöket kidobásra szánt vagy otthon megtalálható eszközökből? Biztos vagyok benne, hogy igen!

Mivel kísérletezzünk?

A következőkben leírt kísérletek, mérések alapja a National Instruments által gyártott myDAQ nevű eszköz. Pályázat útján, bekapcsolódva a cég „mentor program”-jába olyan eszközhöz juthatunk, amely analóg és digitális ki- és bemenetekkel rendelkezik, MP3-felvevőt és -lejátszót tartalmaz, sőt egy komplett digitális multimétert is beleépítettek, mindezt úgy, hogy

USB-kábelen keresztül tud a számítógéppel kommunikálni. A számítógépen szintén a National Instruments által fejlesztett LabVIEW grafikus felülettel írhatunk kiértékelő programokat. Van tehát szoftverünk és hardverünk, amivel a külvilág jeleit a gépbe „juttathatjuk”. De milyen jeleket szolgáltat a külvilág? Szerencsére olyanokat, amelyek többsége feszültséggé alakítható. Az alkatrészboltokban szétnézve pár száz forintos alkatrészekre találhatunk, amelyekből kiváló szenzorokat építhetünk. Ezek fototranzisztorok, infra LED-ek, ellenállások, hőérzékelők, de kicsit több pénzért kész optikai távolságmérő szenzort is kapunk, természetesen egyenfeszültségű kimenettel.

Grafikus program, az mi fán terem?

Valamikor volt a BASIC, majd a PASCAL, C, C++ magas szintű programozói nyelvek. Ezek szigorú szintaktikával rendelkeztek, Neumann-elveket követtek. Csofálatos programokat írhattunk és még most is írhatunk ezeken a nyelveken, de például a számítógéphez kapcsolt hardveregységek kezelése nehézkes. Ezekkel ellentétben a grafikus programnyelvek (úgynevezett adatfolyamnyelvek) grafikusan programozhatók, a program egységei között vezetékeket húzva irányítjuk az adatok áramlását, és amit lehet, a program egyszerre hajt végre. A karakteres nyelvekben edződött programozót időnként meglepi, itt mennyivel könnyebb megoldani egy-egy feladatot.

Az általam használt nyelv a LabVIEW (Laboratory Virtual Instrument Engineering Workbench) a progra-

Termisztor

A termisztor olyan ellenállás, amelynek értéke a hőmérséklettel jelentősen változik. Az NTC típus a hőmérséklet emelkedésére csökkenő ellenállással válaszol.

Fotoellenállás (fény-ellenállás átalakító)

A fotoellenállást feszültségosztóba kapcsolva használhatjuk fel. Az alkalmazott fotoellenállás értéke 100 Ω és 400 kΩ között változik átlagos fényviszonyok között.

Segédeszközök, -anyagok

Szükségünk lesz még forrasztópákára, fogókra, forrasztóóra, próbanyákra, vezetékekre, zsurorcsőre.

Vezeték lehet kéteres audiokábel, de akár a kido-básra szánt egerek vezetékét is felhasználhatjuk (legtöbbjükben 4 ér + árnyékolás van).

Egy barkácsoló fizikatanár elengedhetetlen kelléke a forrasztópáka. 25-30 W-os pákát válasszunk! 3000 Ft körüli áron már hosszú évekig használhatót kapunk.

Ha nem túl jó a szemünk, beszerezhetünk nagyítóval egybeépített „harmadik kezett”, mely segít a forrasztásban. Vezetékeket oldalcsípő fogóval a legkönnyebben vágni.

A zsurorcső hőre csökkenti méretét, elrejt a forrasztást, vízhatlanná teszi alkatrészeinket. Egyes kísérleti eszközöket lécekből gyártunk le. Ehhez szükségünk lesz fűrészre, esetleg fűróra.

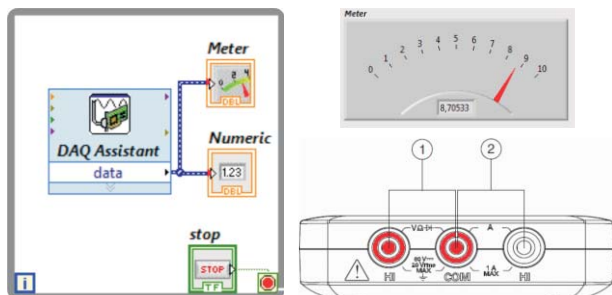
A vezetékek rögzítését ragasztással oldhatjuk meg. Erre kiváló eszköz a ragasztópisztoly.

Az eszközöket akár tanítványaink is legyárthatják. Munkáink során legyünk körültekintők! A forrasztópáka, a ragasztópisztoly égési sérüléseket okozhat!

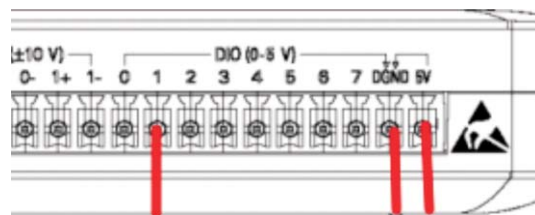
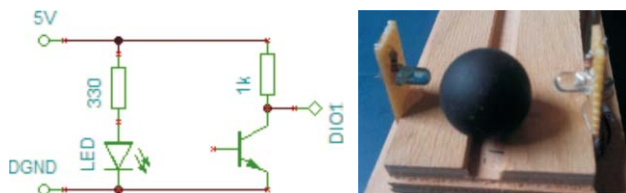
Természetesen szükségünk lesz még sok időre és még több elszántságra, de ez már az első eszköz elkészítése után megtérül!

Mit mérjünk?

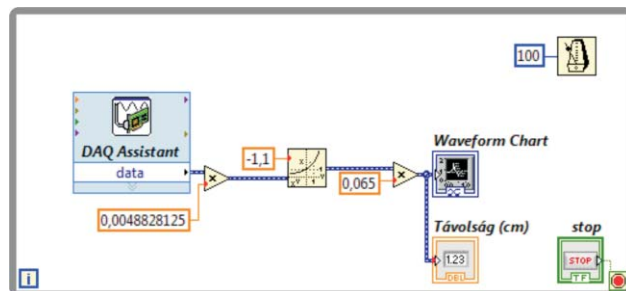
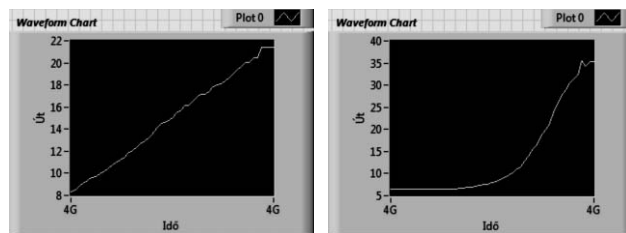
Legegyszerűbben a myDAQ-ba épített digitális multimétert használhatjuk. Ebben az esetben „csupán” egy projektorral kivetített nagyméretű digitális és/vagy analóg műszert kapunk. A következő ábrákon a kész műszer (ez látszik a Front panelon) és a hozzá tartozó program (Block Diagramon) látható. A myDAQ csatlakozóihoz a feliratoknak megfelelően csatlakoztatjuk a mérőszinórokat.

Optikai kapuk segítségével mérhetünk sebességet (adott méretű akadály elhaladásának idejéből, vagy adott távolságban lévő optikai kapuk fénysugarainak megszakítási idejéből számolva). A következő ábrák az optikai kapu kapcsolási rajzát, a myDAQ-hoz való csatlakoztatását és a kész kaput mutatják.

Optikai távolságmérő szenzorral könnyedén kirajzoltathatjuk egy test út-idő grafikonját. A következő ábrákon egyenletes és egyenletesen változó mozgás grafikonjai, valamint a program látható. Mivel a szenzor feszültsége nem áll egyenes arányban a távolsággal, függvénnyel határozzuk meg az értéket.

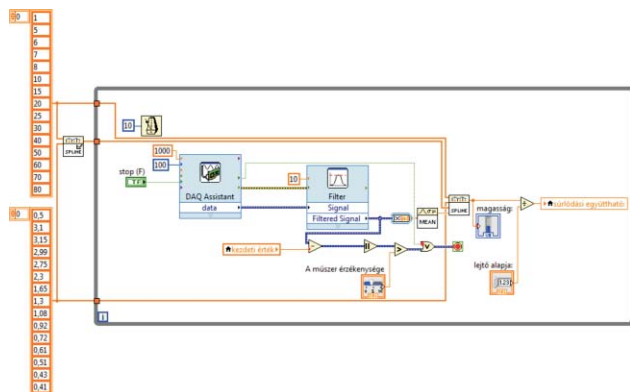

A grafikonok adatait szintén a programmal kielemezve meghatározhatjuk egy rugóra akasztott test rezgésidejét, inga lengésidejét. Ezen adatokból mérhetünk tömeget, nehézségi gyorsulást.

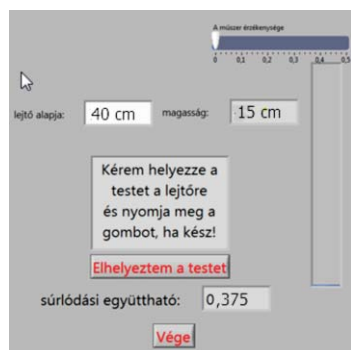
Két ilyen szenzort használva mérhetünk sűrűlódási együtthatót. Az elrendezés a következő ábrán látható.

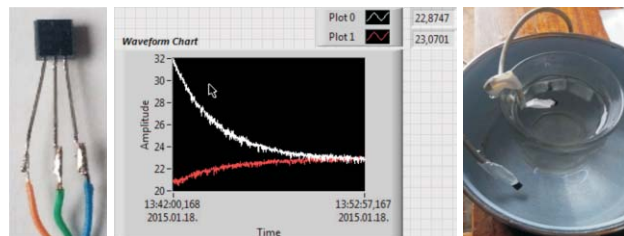
A mérés alapgondolata, hogy a test csak megfelelő hajlásszögű lejtőn kezd el csúszni. A hajlásszögből kiszámolható a súrlódási együttható. Ehhez mérni kell a lejtő magasságát ismert hossz mellett, és érzékelni kell a csúszás megkezdésének tényét. A program valamivel bonyolultabb, mivel gondoskodni kell a távolság hiteles méréséről, a szenzorok érzékenységeinek beállításáról, a mért jelek szűréséről.

A következő képernyőkép a mérés kezdetét mutatja.

Hőmérsékletszenzor segítségével készíthetünk egyszerű hőmérőt, vagy két szenzonnal végezhetünk termikus méréseket. A következő ábrákon a hőmérsékletmérő szenzor, a kiértékelő program képernyőképe és a mérési elrendezés látható. Az üvegpohárba öntött meleg víz és a lábasban lévő hideg víz hőmérsékletének változását mérjük és ábrázoljuk az idő függvényében. Jól látható a közös hőmérséklet kialakulása.

Összegzés

A LabVIEW egy könnyen tanulható grafikus programozási nyelv. Előzmények nélkül, vagy minimális programozói tudással sok virtuális műszert készíthetünk. A programból egyszerűen kezelhető myDAQ segítségével feszültség, áram mérése, digitális jelek kezelése könnyen megoldható. Ezek a professzionális – mégis hazánkban akár ingyen is hozzáférhető – eszközök egy nagy adag barkácsoló kedvvel (elszántással és rengeteg szabad idővel) rendelkező fizikatanárt olyan eszközökkel ruháznak fel, amelyek kiegészíthetik a fizikaszertár berendezéseit, és akár a diákok otthoni kísérletező kedvét is felébreszthetik. Bízgatok mindenkit, bátran vágjon bele a fejlesztésbe!